

CULTURA CREȘTINĂ

revistă lunară

Redacția și Administrația:
Blaj (Transilvania).

Abonamentul:
Pe an 40 lei.
Pe șase luni. 20 lei.

Redactor responsabil:
Dr. Victor Macaveiu
BLAJ.

Discuții actuale.

Bizanțul și opera lui!

Apostolii lui Isus n'au cercetat Bizanțul. Comunitatea creștină a acestui orașel datează numai din jumătatea primă a veclui al II-lea. La sinodul ecumenic I dela Nicea în 325 nici vorbă nu este de Bizanț.

Dar iată, că împăratul Constantin cel Mare, neîndestulit de senatul încă tot păgân din Roma, se retrage în Răsărit, mărește și împodobește Bizanțul și la anul 330 îl dedică de capitală a împărăției romane de Răsărit, dându-i numele de Constantinopol. Acesta este punctul de plecare al luptelor pentru întâietate în guvernarea bisericii, o luptă înverșunată și perfidă; la sfârșitul căreia haina cea albă și curată a bisericii lui Isus, împurpurată de sângele martirilor din Apus și Răsărit, se vede sfâșiată în două, prin desbinarea dureroasă a creștinilor, cari mai înainte trăiseră și muriseră pentru un ideal comun.

Deja la 381, în sinodul ecumenic dela Constantinopol, abia după 50 de ani dela dedicarea lui de capitală, Bizanțul pretinde, să aibă în ierarhie locul prim după Roma veche. Motivul? Fiindcă Constantinopolul e Roma nouă! Este adevărat, că n'a pretins decât întâietate onorifică, Roma însă nu s'a învoit nici la aceasta, nevrând să treacă peste ierarhia tradițională și pentru că vedea închinările ambițioase și pline de primejdie ale Grecilor. Lucrurile însă nu s'au oprit aci. Constantinopolul, după anul 381, în mod tacit se subtrage de sub jurisdicția metropolitului din Heraclia, guvernarea diecezei

Tracia trece în capitală și așa se nimicește întăietatea ierarhică a Alexandriei și Antiohiei. Protestele Alexandriei și ale Romei au fost zădarnice.

Aci nu trebuie să scăpăm din vedere, că importanța religioasă a Constantinopolului s'a format la umbra autorității împărătești. Insuș Constantinopolul invoacă principiul profan de „Roma nouă“, care apoi i-a devenit fatal, pentru că împărații, dorind pacea internă a împărăției — și aceasta lipsea din cauza ereziilor — s'au făcut stăpâni politici peste biserica creștină. Cesaropapismul își are obârșia și leagănul tocmai în Constantinopol. Episcopia Constantinopolului voia să se impună față de vechea ierarhie, era însă deobligată față de autoritatea civilă, la umbra căreia s'a zămislit. Vaza Constantinopolului creștin s'a născut deci în zodia servilismului, care apoi nu l-a părăsit decât la intervale, pe vremea sfinților.

În capitală se aflau totdeauna episcopi veniți din provincie, și astfel în jurul „patriarhului“ se putea forma oricând un sinod local, care, din porunca împăratului, aranja afacerile și gâlcevele dintre episcopi. Acest sinod permanent, numit Endemuza, era prezidat de „patriarhul“, care acum avea prilejul, să-și mărească jurisdicția, pe care n'o avea până atunci decât în dieceza Traciei. Atticus (406—425) a și obținut dela Teodosiu al II-lea o lege, în urma căreia în cele 3 esarcate: Cesarea din Capadocia, Efes din Asia mică și Heraclia din Tracia, să nu se poată alege episcop fără consimțământul Endemuzei. Rezistența celor interesați a rămas fără efect. Constantinopolul și-a urmat calea, dar drept sancționat în sinod ecumenic încă nu avea.

De aceea chestia a fost adusă de nou în sinodul ecumenic dela Calcedon la anul 451. Canonul 28 din ședința a XVI-a zice, că Părinții, *oî Hértes*, cu dreptul au dat scaunului Romei vechi privilegiul, ca orașul acela să guverneze. Dar precum cei 150 Părinți dela Constantinopol la anul 381 au dat *egale privilegii* (!) și scaunului Romei noui, fiindcă și Roma nouă are scaun împărătesc și senat, e deci cu dreptate, ca să fie *întocmai* cu străvechea regină Roma. Pe lângă aceea mitropoliții din Pont, Asia și Tracia, cari până acum se țineau de Antiochia, de acum înainte să fie sfințiți de patriarhul Constantinopolului. Asemenea și episcopii din părțile barbare. E de însemnat, că în șed. II. a aceluiaș sinod, cetindu-se epistola papei Leon, părinții sinodali au strigat: Așa credem toți!

Petru a vorbit prin gura lui Leon! Iar, în șed. XVI, sub influința spiritului din capitală, care a pus la cale canonul 28, au uitat de Petru. Orice psiholog poate vedea adevărul: Strigătele dela 10 Octomvrie au fost spontane și deci pornite din convingerea neinfluențată a sinodalilor, pe când ședința *ultimă*, cu can. 28, e un lucru artificial, o apucătură bizantină, în contradicere cu istoria și cu dreptul. Acum e vorba de privilegiu egale cu Roma veche și de jurisdicție, la 381 fusese vorba de un loc de onoare după Roma, fără jurisdicție. Dar zădarnică a fost scrisoarea sinodului și scrisorile dela împăratul, dela împărăteasa și dela „patriarhul“ Anatoliu către Leon. Canonul 28 a ramas nesancționat.

De fapt însă jurisdicția primațială era ruptă în două, cu toate protestele Romei. Împăratul Iustinian, în *Novellae*, recunoaște și codifică dreptul scaunului Constantinopolitan la locul al II-lea în ierarhie. Tot el începe cu o nouă glorie acest scaun, dând patriarhului titlul de „patriarh ecumenic“, ceea ce însemnează, că în Răsărit este un singur patriarh mare, așa dupăcum în Apus este patriarhul Romei. În schimb însă, Iustinian este cel mai tipic reprezentant al cesaropapismului oriental. Astfel știm, că la porunca lui s'a introdus divorțul în biserica orientală, care a devenit apoi o adevărată plagă pe societatea din răsărit.

Ioan postelnicul, la 588, în epistola de convocare a unui conciliu, în care voia să judece în cauza lui Grigorie, patriarhul Antiohiei, se și subscie cu titlul dat de Iustinian. Papa Grigorie cel Mare îl face atent, că lucrul acesta va duce la urmări catastrofale în biserică. El însuș se subscie: *Servus servorum Dei*. Dar protestele au ramas și de data aceasta fără efect. Constantinopolul își avea calea sa catastrofală. Iată-l deja, că judecă în cauza patriarhului dela Antiohia, cu o jurisdicție uzurpată.

La rugarea papei Bonifaciu al III-lea, împăratul Foca, la anul 606, oprește prin lege, ca episcopii din Constantinopol să mai folosească titlul de „ecumenic“. În sfârșit, în sinodul Trullan, al VI-lea ecumenic, la 680—1, s'a restabilit pacea între Răsărit și Apus, spre marea bucurie a împăratului Constantin Pogonatul, care, în 20 Martie, la sfârșitul ședinței XI și-a și exprimat aceasta bucurie, zicând că **principala chestie este deja rezolvită.**

După furia iconoclaștilor se putea oare, ca Orientul să rămână liniștit? Era prea șubredă și nesinceră baza „patriarhiei“ grecești, ca să fi putut dura a lung, fără o nouă izbucnire. Prilejul l-a adus cel mai superb și cel mai viclean bizantin din toată istoria: Foție. Sf. Ignatie e alungat, pentru că a stat la locul de onoare față de Bardas, unchiul împăratului Mihail III, și Foție e numit în locul lui. Cu ce drept? Cu dreptul puterii civile, care nu derivă dela Isus, ci dela servilismul bizantin. Papa apără dreptatea lui Ignatie, care în biserica Răsăritului încă e recunoscut de sfânt. Foție recurge la viclenie, papa îl depune, și atunci ce să vezi? Bizantinul excomunică pe papa Nicolau I. Va să zică: Constantinopolul își aroagă deja pe față supremația față de Roma. — Semiluna se ridică amenințător: căzuse deja Ierusalimul, Alexandria, Cartagena, Spania. Lumea creștină era strămtorată de 2 părți, iar Bizanțul pregătia o ruină fatală. Dar, ca superbia perfidă să-i fie acoperită, Foție dă colorit religios desbinării și aruncă în fața Romei motive dogmatice și disciplinare, tocmai același Foție, care la 861 spunea, că deosebiriile acestea nu sunt vrednice de atențiune. Pe misionarii latini, cari veniseră în Bulgaria anume chiemați de regele Bogoris, îi numește, în manifestul său, mistreți, cari au năvălit în via Domnului și au pervertit poporul acela întors deja la Bizanț, scaunul și centrul credinței celei adevărate. — Motivele de desbinare în mare parte ar fi amuzante, astăzi, în veacul al XX-lea, dacă n'ar fi tot atâtea calomnii spulberate de lumina adevărului! Iată-le: Latinii postesc Sămbăta, nu încep postul Paștilor decât în Miercurea cenușei, desprețuiesc pe preoții cei însurați, nu recunosc Mirul administrat de preoți, cred în purcederea Duhului Sfânt și dela Fiul; la aceste scrise în manifest mai adauge învinuirile, scrise într'o epistolă adresată Bulgarilor: Latinii în ziua de Paști jertfesc pe altar un miel, ca Jidovii, preoții latini își rad barba, Latinii pregătesc Mirul cu apă de râu, din diaconi fac de-a dreptul episcopi, primatul roman a încetat și trece la Constantinopol, care e Roma nouă. De aceea întreg Răsăritul trebuie să se scoale în contra Apusului. Latinii sunt Anticriști și dușmanii lui Dumnezeu! Iar în sinodul din 879, în șed. VII, din biserica sf. Sofia, Procopie din Cesarea îl salută pe Foție ca pe „marele preot al lumii întregi“...

Schisma era desăvârșită! Vom vedea urmările.

În veacul al X-lea, sub patriarhii Nicolae Crisobergul, Sisinu și Sergiu, situația a continuat a se înăspri, iar în veacul XI Mihail Cerularul, pe lângă acuzele lui Foție, a mai adăugat, că Latinii cred în curățirea sufletelor, cari ajung astfel în Raiu înainte de învierea de obște și că Latinii nu folosesc pâine dospită la liturgie! -- Dela Roma merge la Constantinopol un arhiepiscop și un episcop, ca să discute încă odată chestia bisericească. Împăratul Mihail Monomacul este avertizat, că Cerularul va fi excomunicat, dacă va continua să condamne ritul latin în celebrarea sf. liturgii. Clerul patriarhiei era pentru Roma, dar Cerularul nici de vorbă n'a stat cu trimișii Romei. Aceștia, văzându-i cerbicoșia, au depus pe altarul din sf. Sofia documentul de excomunicare. Cerularul, la rândul său, și-a reluat aproape uitatul titlu de „patriarh ecumenic“, a caterisit pe trimișii papei, iar pe papa l-a scos din diptice. De aci încolo desbinarea a progresat cu pași enormi, încetul cu încetul au dispărut și cei din urmă aderenți ai Romei.

Unirea s'a mai decretat în 2 sinoade ecumenice, la Lyon în 1274, la Florența în 1439, dar poporul de acasă, crescut deja tradițional contra Latinilor, și ațîțat de Marcu Efesinul și soții, a zădărnit unirea. Constantinopolitanii voiau mai bucuroși stăpânirea turcească, decât unirea cu Roma.

La 1454 Constantinopolul cade sub stăpânire turcească.

Zidit pe baza măririi trecătoare a lumii acesteia, Constantinopolul s'a crezut mare și puternic, pentru că era capitala unei împărății. În biserică însă, ceea ce dă omului adevărată mărire, aceea nu provine dela oameni. În Constantinopol a vorbit ambiția bizantină, desconsiderând marile adevăruri privitoare la ierarhie; a fost dată la o parte chiar și Evangelia lui Isus, cu cuvintele dumnezezești: Tu ești Petru... Paște oile mele... Și a fost desconsiderată cea mai curată și mai autentică tradiție creștină, referitoare la Roma.

Până astăzi suportăm urmările desbinării. În restimp, pe spatele bătrânului pământ s'au frământat popoarele și s'au format țări și capitale noi. Cetățile aceste, ce mai au ele cu capitala Turcilor? Pe baza aceluiaș principiu de desbinare, țările „ortodoxe“ s'au desfăcut de „patriarhul ecumenic“ și și-au format și ele, care, cum a dorit, câte un cesaropapism, ori câte o biserică „națională“, caracterizată prin o supunere necondiționată față de stăpânirea lumească. „Ortodoxii“, în micimea sufletului lor, au micșorat și au pângărit idea dum-

nezească a unității și universalității bisericii creștine. Fiecare popor vrea să aibă o sdranță din haina creștină. Desfacerile de patriarhul ecumenic parcă s'au făcut pe întrecute: Rusia la 1589, Carlovițul la 1765, Muntenegru la 1765, Mănăstirea M. Sinai la 1782, Grecia la 1850, Ardealul la 1864, Esarcatul bulgar 1870, Bucovina la 1873, Serbia la 1879, România la 1885, Bosnia și Herțegovina la 1880.

Se mai laudă ortodoxii cu legăturile dogmatice și canonice cu Constantinopolul: dar la ce e bună legătura aceasta, când, pe baza principiului de capitală, Constantinopolul și-a pierdut de mult dreptul la primat? Astăzi, câte capitale, atâția „mari preoți ai lumii întregi“ ar trebui să fie, așa încât să nu mai știe lumea, de cine să asculte. Acești preoți însă nu există, ci există guverne cesaropapiste, cari dintr'o instituție dumnezească de regulă au făcut o unealtă politică, pururea servilă. Misiunile au încetat, petrificarea Balcanului e desăvârșită!

Poporul românesc a intrat și el, pe neștiute, în trista comedie a Răsăritului, spre marea sa pagubă morală și națională. — Ce morală mai poți aștepta dela formalismul sec al Răsăritului, dela servilismul și dela fanatismul lui?

Prin ruperea de Roma, ni-s'a stricat limba și ne-a încătușat perfidia grecească și tradarea slavă. Și câte, câte bunătăți ale pământului românesc au ajuns pe mâni străine, tocmai prin „ortodoxie“! În jurul „marelui preot al lumii întregi“, în Fanar, s'au format fanarioții cari, „din dragoste frățească“, ne-au ruinat, și următorii lor ne ruinează încă. Ne-au tradat și batjocorit toate popoarele vecine ortodoxe: Rușii, Bulgarii, Grecii, Sârbii și, grație spiritului bizantin al multora, noi și astăzi suntem încă un popor balcanic.

Presa română, o parte, țipă în contra Romei. Dar nu suflul poporului românesc este acesta, ci zgura bizantină. O rază a Romei a luminat pe Românii din Ardeal, în butul tuturor prigonirilor, pe când în lupta de astăzi deslănțuită contra Romei, din presa atât de violentă, nu vedem licărind nici o rază de ingeniu, nici o idee strălucitoare, ci numai calomnie, ură, fanatism. Ori poate din aceste se alimentează conștiința bizantină?

Strigă și femeile împotriva Romei! Dar își dau seamă femeile noastre „ortodoxe“, cât de profund le-a înjosit tocmai pe ele biserica Bizanțului, care dă bărbaților puțința de a-și

schimba soțiile, cu aceeaș ușurință, cu carea schimbi o haină, de carea te-ai plictisit?

Vreau fiicele României să-și arete devotamentul față de patrie?

Ei bine, fie sigure, că Roma creștină nu este dușmana României. Nădejdea și calea regenerării sufletești și morale întărirea familiei și a societăți românești, să o caute la Roma, iar nu în direcția Bizanțului!

Cât pentru noi, cari de mult avem ochii ațintiți spre apus, de unde așteptăm resăritul luminos al regenerării neamului întregit — noi, în fața propagandei de absorbire, ce s'a pornit așa de pe față împotriva sf. uniri cu Roma, avem hotărât răspunsul: *Nici odată cu — Bizanțul!*

Dr. Ioan T. Marianescu.

Pagini de filozofie.

Temeiul moralei creștine.

Liberul arbitriu și științele pozitive.

(V.)

La începutul veacului XVII se pune baza filozofiei moderne. Deodată se ivesc două curente, diametral opuse, în ceea ce privește chestiunea fundamentală a filozofiei, adică a *metodului* de urmat în scrutarea *adevărului*, obiectul imediat al minții omenești. Descartes și după el, cu deosebire, Kant se folosesc de *metodul raționalistic* zis *a priori*, pe când Francisc Bacon în Anglia și Galileu în Italia dau o nouă orientare filozofiei prin introducerea *metodului empiric*, prin care se începe apoi *aceea*: *instauratio magna ab imis fundamentis*, despre care atât de des și cu atâta predilecție pomeneste vestitul filozof englez amintit.

E adevărat, că din *metodul empiric* al lui Bacon se desvoltă *senzismul* lui Hobbes și Locke și, mai târziu, acela al lui Condillac în Franța, care s'a transformat apoi, cu Berkeley și Hume, într'o *formă subiectivistă și sceptică* și, la timpul său, pe la jumătatea veacului al XVIII-lea, a atras în contra sa — cu Reid — *reacțiunea așa zisei școli scoțiene*.

Cu toate că, prin ducerea la extrem a *metodului empiric*, s'a inițiat o ne-mai-pomenită învâlmășală în ordul teoretic, totuș nu se poate nega, că aplicarea lui rațională și cumpă-

tată a dat naștere rezultatelor uimitoare din științele zise pozitive, în fizică și în chimie. Omenimea, cu începutul veacului al XIX-lea, tocmai mulțămită acestui metod, a intrat într-o eră nouă de dezvoltare, de abia întrezărită de cei mai îndrăzneți scrutători ai tainelor naturii. În urma descoperirilor neașteptate ale mijloacelor de comunicare, activitatea omenească și-a luat un avânt fabulos, pe urma căruia vieța, nu numai în cele materiale, ci chiar și în ce privește manifestările sale intelectuale, a suferit o schimbare radicală.

Invențiunile noi au adus momentan o ușurare în traiul de nesuferit al omenimii. Mulți, sub impresia fascinantă a lucrurilor noi, au cugetat, că-și pot crea chiar și paradisul aici pe pământ. Și fiindcă toate aceste, reale sau aparente bunătăți, se datoriau metodelui empiric, drept aceea, singur acesta îl considerau științific și de folos practic, de utilitate comună. Așa au început întâiu a nesocoti, apoi a desprețui complet constatările făcute pe urma observațiunilor *interne* psihologice și sub egida și îndreptarul spuselor rațiunii omenești, negând îndreptățirea orișicărei aserțiuni metafizice, carea nu este efectul metodelui experimental, ruinând altarele sacre ale dogmelor filozofice, fructul genuin al gândirii omenești, și între aceste negând deci și: *liberul arbitriu*.

Și oare cum au ajuns urmașii metodelui empiric la negarea liberului arbitriu? E știut, că apogeul descoperirilor fizice s'a ajuns prin stabilirea unității sau, mai bine zis, a corelațiunii energiilor fizice. Fiecare fenomen este efectul necesar al unui fenomen anterior. Aceasta e o lege constantă, atât pe planeta noastră, cât și pe toate celelalte existente și cunoscute până acum. În chimie asemenea sunt invariabilele legile analizei și sintezei chimice. Și chiar statornicia, necesitatea aceasta a legilor, servește de motiv, ca oamenii de știință să le generalizeze, să le extindă la toate corpurile, aceasta împrejurare face posibil, ca astronomii, cu mii de ani înainte, să facă preziceri, cu date precise de timp, de loc și de durată. De aici urmarea logică este, că dacă toate sunt determinate în jurul nostru, asemenea trebuie să fie și în lăuntrul nostru. Dacă cosmosul, în imensitatea sa, este supus necesității inexorabile, cum să se poată pretinde ca omul, un strop de apă în mare, să fie liber în acțiunile sale? Cum să poată el produce ceva, fără cauză determinantă și astfel să conturbe, prin

lucrările sale arbitrare, armonia prestabilită, regularitatea impusă, cum să introducă el o notă disonantă în dezvoltarea firească și veșnic stabilă a Universului?

Dificultatea aceasta e pretențioasă și, la prima vedere, e și ademenitoare și, la aparență, pare și logică. Să nu uităm însă a stabili un fapt important, ce pare că se trece cu vederea. Noi suntem primii, cari afirmăm existența legilor necesare, inexorabile, în dezvoltarea activității *materiei*. Voința însă sau liberul arbitriu *nu este* nici decum materie sau efectul materiei, ci este o îndeletnicire, o acțiune, o facultate pur spirituală. Cine, sau ce ne îndreptățește să identificăm, să aplicăm, aceleași legi și la materie și la spirit? Ce ne împiedecă să admitem *coexistința* acestor două lumi contrare, cu legi diferite, cari, cu toate acestea, să facă parte din același plan al unei Ființe sublime, ce le concretizează pe ambele afară de Sine, ca și efecte ale voinței Sale? Din împrejurarea, că în natură toate evenimentele sunt înlănțuite, — cum zic naturalistii — numai atâta urmează, că toate sunt ordinate. Ordinea aceasta apoi poate proveni atât *din necesitate*, cât și *din libera hotărâre* a ființelor raționale. Disordine în univers numai atunci s'ar ivi, dacă legile unui ord ar îndrepta efectele celuilalt. Dacă legile spiritului ar produce efectele materiei, și vice-versa. Aceasta învâlmășală însă, acest amestec inoportun în mod *ordinar* nu se întâmplă.

Fiecare ființă e condusă de legi *conforme perfecțiunii sale ontologice*. Alta-i legea, care stăpânește lumea minerală, alta-i ceea a lumii vegetale și iarăș deosebită e legea lumii animale. Cu cât ne urcăm pe scara perfecțiunilor ontologice, cu atât ființele sunt mai complexe în organizația lor internă și cu atât devin mai independente în acțiunile lor și cu atât se complică și legile, cari normează activitatea lor. La ființele dotate cu putința de a se mișca, dela sine înceată *determinarea* și-i ia locul *spontaneitatea*, care apoi, la ființele raționale, culminează în *libertate*. Chiar această împrejurare a înduplecat pe unii învățați, să proclame *determinismul* universal, iar pe alții i-a dus la afirmarea contingenței universale. Noi ținem calea mijlocie, afirmând *determinismul* privitor la binele în *general*, și *contingența sau libertatea* privitor la binele *particular*, în concret — precum am arătat pe larg în scrisul nostru precedent. Astfel, în teza noastră, libertatea și necesitatea nu se exclud, ci se completează împrumutat. Rezultatele științei adevă-

rate la aceasta concluziune ne aduc. Nizuința de a grupa, ba chiar de a reduce la minimul posibil numărul legilor, cari regulează activitatea ființelor, e laudabilă și de recomandat, dar să se țină cont de gradul ce-l ocupă aceste ființe în scara ontologică și să nu se facă cu ușurință generalizare, care poate fi fatală — precum se întâmplă, când nesocotim diferența esențială, ce există între manifestările ființelor organice și ale celor anorganice. Nu e de loc nevoie, ca noi, în stabilirea legilor, cari regulează acțiunile ființelor, să ajungem la o unitate absolută; e de ajuns unitatea relativă, corespunzătoare gradului de perfecțiune ontologică, în cadrul căruia se află numitele ființe. Prin urmare, nu e logic și nici nu e în consonanță cu datele sigure ale științei pozitive, să aplicăm determinismul, ce-l desprindem în manifestările lăzii materiale — necesitatea legilor fizice, ce stăpânește materia — la activitatea spiritului omenesc și să afirmăm, că, precum materia e condusă de necesitate, astfel și spiritul. Alta e natura și perfecțiunea materiei și alta e cea a spiritului. Pe când *materia*, din însăși noțiunea ei, e inertă, pe atunci sufletul, din firea lui, e activitate. Aceste ființe, având însușiri diametral opuse, e natural, să fie conduse de legi diferite. De unde, în mod logic urmează, că pe când materia e determinată de legi necesare, pe atunci spiritul e liber — în sensul explicat în scrierile precedente — în lucrările sale. Se înțelege de sine, că argumentarea noastră presupune recunoașterea diferenței esențiale ce există între materie și spirit! Dacă cineva nu recunoaște altă energie, nici alt efect, decât cel provenitor dela materie, acela hotărît nu poate admite în Univers, decât necesitate inexorabilă. Altă întrebare e apoi, dacă poate ajunge la aceasta convingere, după datele adevăratei științe. De aceasta acum nu ne ocupăm!

Adversarii concepțiunii spiritualiste a lumii, se folosesc în contra noastră de toate rezultatele în adevăr sublime ale științei pozitive. Unul dintre cele mai fecunde rezultate ale invențiunilor veacului al XX-lea este, fără îndoială, stabilirea principiului: *conservațiunii energiei*. Lavoisier, prin măsurările sale delicate, a verificat și pe cale experimentală zisa vechilor gânditori, că în natură nimic nu se creiază și nimic nu se pierde, suma cantitativă a energiilor e constantă și că noi nu asistăm decât la diferitele sale modificări, după cum au arătat Joule, Hirn, Mayer etc., prin stabilirea echivalentului mecanic.

Aceste rezultate sunt primite și recunoscute de majoritatea covârșitoare a oamenilor de știință din zilele noastre, deși — ca excepție — se află învățați cu renume european, cărora principiul conservării energiei nu li-se pare deplin verificat. De părerea aceasta e între alții însuș marele erudit Poincaré.

Ei bine! Principiul acesta, îndeobște acceptat, se zice, că ar fi în contra libertății omului. Sau, mai precis, se afirmă, că liberul arbitriu ar sdruncina, ar zădărnici temeinicia principiului conservării energiei. Și aieveau, dacă sufletul ar fi în stare să comunice o energie, o forță, fie de îndreptare, fie de oprire, corpului omenesc, atunci suma cantitativă a energiilor s'ar înmulți, ar crește, în Univers și atunci s'a sfârșit cu permanența invariabilă a energiilor, atunci s'ar întâmpla o nouă creare, ceea ce evident este imposibil, cel puțin din partea ființelor finite. Prin urmare, ca să nu venim în coliziune cu principiul incontestabil al conservării energiei, fructul metodei științifice experimentale, sau trebuie să afirmăm neputința sufletului de a mișca materia, sau să recunoaștem, că și sufletul omului e supus legilor fizice și prin urmare că acest suflet încă e material.

Noi pretindem însă, că *principiul conservării energiei se poate foarte bine împăca cu învățătura bineînțeleasă a liberului arbitriu*, fără să fim nevoiți să acceptăm vre-una din părțile dilemei mai sus indicate. Și aieveau. Ce se propune în principiul conservării energiei? Stabilitatea cantității energiilor fizico-chimice! E vorbă adecă de cantitatea materială, de mișcările locale și de transmisiunea lor prin ciocnire. Cine ne va convinge însă, că mehanica cuprinde totalitatea realităților din univers și că, în consecință, legile ei se pot, ba chiar trebuie aplicate la *toate energiile și ființele existente*? Când e vorbă de gândire, de afirmațiune, de negațiune, de concludiune, de iubire, de entuziasm, — fiind aceste acțiuni lăuntrice, imanente, efectele unei vietăți ce se mișcă cu dela sine putere, iar nu prin vre-o acțiune externă, cum se întâmplă la mișcarea locală provocată prin ciocnire, — legile mehanice nu mai au valoare.

Sufletul influențează asupra corpului prin o acțiune lăuntrică, ceea ce ne-o dovedește conștiința noastră, și astfel el directivează forțele acumulate în sistemul nostru nervos, fără ca să înmulțească sau scârțițeze cantitatea lor. Prin faptul, că se dă directivă forțelor fizico-chimice, nu se produce schim-

bare în cantitatea lor, ci se schimbă numai starea sau *calitatea energiilor*. Iar schimbarea aceasta calitativă se poate întâmpla și fără energie mecanică în acțiunile imanente. Un act de gândire, sau de dorire, sau de voință, cari sunt tot atâtea însușiri ale sufletului, poate produce modificare în starea energiilor fizico-chimice, tocmai din pricina, că sufletul pătrunde deplin *întreaga* ființă a organismului nostru și el lucrează *înduntru* ființei organismului nostru. Să notăm bine adevărul, că principiul conservării energiei proclamă *stabilitatea numai a cantității* energiei, nu însă și a statului sau a *calității* ei. Iar în calitate se poate produce schimbare în acțiunile imanente și fără efort mehanic, deci spiritul poate înrîuri asupra energiilor corpului, fără ca să producă vre-un disacord la legea conservării energiilor materiale. Legile mehanice se pot aplica la lucrările externe ale ființelor corporale, nici decum însă la lucrările imanente ale ființelor viețuitoare. Și cel mai fervid aderent al mehanismului în univers, *trebuie* să recunoască o deosebire *esențială*, între lucrările, ființelor anorganice și între acele ale ființelor organice și viețuitoare. — Peste punctul acesta radical de deosebire nu se poate trece prin generalizări, ci e nevoie, ca puțin să ne oprim și să ne dăm seama de importanța momentului nou, ce ni-s'a ivit în cale. Să nu voim — în contra faptelor evidente din natură — să ajungem, cu orice preț, la monismul absolut, în statorirea legilor, ce stăpânesc manifestările Cosmosului. Unitatea, armonia, desăvârșirea completă, spre care tinde în mod irezistibil ființa noastră, nu e necesar să se nască din unitatea calitativă a legilor ce guvernează lumea, ci ea își are fundamentul și explicarea suficientă, prin punerea și afirmarea existenței unei *unice* Ființe, afară de lume și neasemănat superioare lumii. Chiar diversitatea legilor ce guvernează ființele, conform gradului lor de perfecțiune ontologică, dovedește în mod neîndoelnic sublimitatea și măreția naturii acelei Ființe. *Unitatea desăvârșită*, fără nici o formă a compozițiunii, este *nota distinctivă a Ființei prime*.

Creaturile și manifestările lor, tocmai de aceea, vor fi totdeauna *complete*, și încă în proporțiune directă cu gradul lor de perfecțiune ontologică. Și chiar *acest* adevăr l-au nesocotit aceia, cari voesc, ca activitățile tuturor ființelor să fie regulate de aceleași legi!

După clasificarea nouă a științelor, făcută de August Comte, în baza principiilor materialiste proclamate de el, mai toți ramii științei au acceptat în domeniul lor determinismul universal. Se știe doară, că pentru Comte *psihologia* face parte din biologie și trebuie studiată numai din punct de vedere fiziologic. Iară *istoria* nu-i altceva, decât dinamica evoluțiunii sociale. Astfel, astăzi e în vigoare concepțiunea dinamică sau materialistică a istoriei. Și fiindcă istoria tratează despre evenimentele proveniente pe urma lucrării omenești, adversarii noștri se folosesc de ea, ca de-o armă puternică, în contra libertății omului. După argumentele prinse din domeniul științelor teoretice, ei recurg și la *istorie*, la aceasta magistră a vieții, spunând, că și ea este în flagrantă contradicere cu aserțiunea noastră, cu libertatea omului. Se face provocare la axioma clasică: nil novi sub sole, ca să dovedească determinismul în toate acțiunile noastre. Intreg complexul frământărilor omenimei nu ar fi altceva — precum zice Hume — decât efectele *necesare* ale aceluiași cauze, cari sunt ura, lăcomia și egoizmul. Istoria este repețirea continuă și statornică a unei tragedii, fiindcă cauzele identice produc în mod necesar aceleași efecte. Precum în lumea fizică fenomenele se perândează în mod necesar la fel, chiar așa vedem întâmplându-se și în istorie, de unde urmează, în mod învederat, că nu poate fi vorbă de libertate în desfășorarea acțiunilor omenești.

Noi, bazați chiar pe datele concrete, — la cari cu atâta predilecție se provoacă aderenții materializmului istoric — susținem, că istoria nu dovedește nimic contra libertății omului. Dacă istoria este dinamica evoluțiunii sociale, să ni se prezinte legile detaliate și precize ale ei, așa cum se întâmplă în mecanica corpurilor. Să se prezică, cu aceeași precizie, cu veacuri înainte, evenimentele istorice, cu datul, timpul și locul, cum vedem că se face în astronomie. Dacă istoria e regulată de legi fixe, cum se explică diversitatea părerilor oamenilor învățați, când e vorba de-a stabili cauzele unui eveniment, ce a avut urmări adânc înfruritoare asupra dezvoltării întregului organism social! Nu-i oare fapt incontestabil, că tocmai elementul absolut *neprevăzut*, nici de cei mai ageri cugetători, joacă rol însemnat în evenimentele istorice? Să ne cugetăm numai la cataclipsa mondială de abia acum sfârșită. Cine și când va putea fixa adevăratele ei cauze determinante, cine va

putea indigita nexul causal al diferitelor motive, cari au concurs la izbucnirea incendiului universal! Și oare, chiar în închegarea fericită a neamului nostru sub o singură stăpânire, nu a jucat rol favorabil determinător pentru noi elementul neprevăzut? Suntem deci departe de a fixa legile dinamice evoluțiunii sociale și putem afirma, fără teama de-a fi desmințiti, că nu se vor putea fixa niciodată, fiind evenimentele, efluxul natural al hotărârei libere a omului, care este peste cadrele impuse materiei, sunt efectul *spiritului*, supus unor legi *diametral opuse legilor ce regulează acțiunea materiei!* Și chiar dacă ar trebui să luăm în înțeles strict-literal axioma, că nil novi sub sole, nici atunci n'ar urma nimic în contra libertății omului. Intre aceleași cauze și împrejurări, omul rațional poate să producă *liber* aceleași efecte. Iarna doară toți oamenii își schimbă îmbrăcămintea, în urma împrejurărilor climatice schimbate, ceea ce nu dovedește, decât acelaș mod de judecată, în urma identității naturei, nimeni însă nu va nega pentru aceasta libertatea omului. Nu tragem la îndoială, că, din anumite simptome ale vieții publice, se pot prevedea, cu o anumită probabilitate, evenimentele următoare, dar pe lângă toate aceste libertăți omului îi va rămânea totdeauna un vast teren de activitate. Istoria deci nu infirmază de loc soliditatea tezei noastre.

Tot cam aceeași importanță — ca și obiecțiunea scoasă din evenimentele istorice — o au și obiecțiunile prinse din *datele statisticelor oficiale*, referitor la crimele ce se comit în aceeași regiune, cam la acelaș timp și de către persoane cari au aceeași construcție organică. Chiar dacă am primi, ca absolut vrednice de credință, datele statisticianilor, n'ar urma nimic în contra existenței libertății omenești. Noi recunoaștem bucuros, că organismul fizic are influință asupra moralului individului, asemenea recunoaștem și faptul eredității chiar și al însușirilor psihice, dar cu toate aceste negăm, că s'ar putea deduce ceva concret, în contra libertății. Experiența doară ne învață, că sunt criminali, cari au constituție fiziologică deplin normală și, asemenea, sunt oameni cinstiți, cari întrunesc la perfecțiune tipul criminalului descris cu atâta minuțiositate de savantul Lombroso. De altă parte, concedem și aceea, că d. p. în actele mulțimii, exercițiul conștient al libertății e un factor de a doua mână, fiind-că de cele mai multe ori omul se lasă condus, în acțiunile sale, de exemplele mediului, în care se

află, fără să-și dea seama de puterea lăuntrică ce poședă, cu ajutorul căreia, s'ar putea reține delă săvârșirea actelor mediului. Din lipsa aceasta de reflexiune se explică faptul, că oamenii cutării stări sociale se dedau la săvârșirea aceluiași fapte și, de aici, conclud apoi statisticienii la — determinism. De altcum, nimic nu ne împiedecă să concedem, că *pot fi* cazuri excepționale, când unul sau alt individ, în urma eredității sau a structurii deosebite fiziologice, nu-și poate deprinde în anumite cazuri libertatea, dar atunci avem înaintea noastră un tip anormal, care nu mai cade sub prevederile legilor ordinare.

Din toate cele expuse în acest succint studiu reiese clar pentru cine cu voia nu-și închide ochii înaintea datelor concludente ale minții, că voința omului, din firea sa, e înzestrată cu o putere, cu o energie sui generis, care, într'un moment dat, existând aceleși motive, poate să se determine sau să se rețină delă săvârșirea cutărei lucrări sau, cu alte cuvinte, voința noastră privitor la bunurile particulare e — liberă. Aceasta o dovedește fiecare popor, care are în limba sa cuvintele de virtute și vișiu, de merit și demerit, de laudă și de muștrare, de premiu și pedeapsă; aceasta o dovedește orice impunere și lege promulgată, ori ce sfat, ce ni se cere, orice părere de rău manifestată, orice pedeapsă ce ni se croește, orice magistratură ce se constituie, toate-toate aceste ne vorbesc în favorul libertății omenești, toate aceste arată, care este simțământul și convingerea *intimă*, genuină, nu numai a masselor neștiutoare, ci și a celui mai înverșunat contrar, deși se chiamă filozof. Obiecțiunilor, cari ni se opun, le putem da răspuns satisfăcător, conform gradului prezent de dezvoltare al științei omenești. Existența libertății omenești este atât de sigură, ca și existența ființei noastre. Cine o trage la îndoială, acela cu greu va putea scăpa din mrejele scepticismului universal. Iară existența unui sceptic universal — dacă e posibilă și aceasta ciudațenie! — în adevăr nu are nici un rost.

Ceeace privește *natura*, modul de desfășurare a activității liberului arbitriu, recunoaștem, că acela este intricat și poate chiar misterios. Imprejurarea aceasta însă nu dovedește altceva, decât adevărul incontestabil, că și cunoștința noastră își are limitele sale determinate, peste cari nu poate trece nepe-depsită, adecă fără ca să cadă în greșeli fatale. Imprejurare

ce ne silește, cu forță elementară, să întrezărim existența unei Inteligențe, neasemănat mai sublimă decât opaițul slab al minții noastre, sub a căruia înțeleaptă ocârmuire stăm și noi, asemenea celorlalte ființe din Univers.

Menirea noastră pe pământ nu poate fi alta, decât să folosim energia dată voinței noastre, în conformitate cu cerințele Inteligenței supreme, cari se pot cunoaște *în parte și numai* cu mintea noastră. Numai așa făcând, vom ajunge la *primenirea morală*, atât de mult dorită de sufletele cinstite, în mijlocul infecției generale, care se pare că s'a instăpânit pe marea parte a omenimei. Primenirii generale trebuie să-i premeargă însă *primenirea morală individuală*, care nu se poate realiza, decât prin folosirea libertății noastre conform principiilor moralei creștine.

Dr. Augustin Tatar

Liturgică și ritual.

Răspunzoriul: „Doamne, îndură-Te spre noi“.

Poporul din Ardeal găsește cea dintâiu deosebire, între noi și între neuniți, în numirea diversă a persoanei a treia dumnezească și în redarea cu alt termen a cuvintelor rugătoare *κύριε ἐλέησον* din grecește. Deosebirea aceasta de fapt există în Ardeal. Preoții cei vechi, e adevărat, și acum zic: „Duhul sfânt“, iar cantorii bătrâni și acum cântă „Doamne, miluește-ne“, — în general însă se folosește în biserica unită „Spiritul sfânt“ și „Doamne, îndură-te spre noi“, și aceasta este și terminologia cărților liturgice noi dela Blaj.

În Banat însă toată lumea — și uniți și neuniți — cântă Doamne îndură-te spre noi, iar în Bucovina toată lumea zice: Spirit și nu Duh!

În aceasta materie adesea se dau și discuții, nu este deci fără de rost a cerca, care oare din cele două forme folosite este mai bună și mai corespunzătoare în limba românească.

Să vedem deci mai întâiu, cum stăm cu kyrie eleeson.

Amintire despre această invocare a lui Dumnezeu se face deja în liturgia descrisă în Constituțiunile Apostolice, cari da-

tează din veacul IV—V; este deci de o vechime venerabilă. Obvine apoi în toate liturgiile, atât orientale cât și occidentale. Dela Greci a trecut la Latini; la cari se scrie cu litere latine, în cărțile lor rituale, în forma *eleison* în loc de *eleeson*. Conciliul al doilea Vasens (Vaison în Gallia la a. 529), în canonul 3 zice: „Fiindcă atât la Scaunul Apostolic, cât și în provinciile Răsăritului și a Italiei, este datina dulce și frumoasă, ca Kyrie eleison să se cânte cu simțire adâncă și pocăință, voim noi, ca în toate bisericile noastre să se observe această sfântă datină la mănecat, liturgie și înserate, pentru a face milostiv pe Dumnezeu.“) Se vede deci, că deja înainte de veacul al VI-lea era lătită în întreaga biserică creștină folosirea acestei scurte și frumoase rugăciuni.

Biserica noastră, cum am pomenit, în general se folosește de *Doamne, îndură-te spre noi*, iar biserica românească neunită cu Roma, de *Doamne, miluește-ne*. Conform propusului nostru, să examinăm acum, care oare dintre aceste două forme este mai bună? Observăm, că toate cărțile vechi liturgice românești au *Doamne, miluiește-ne* și cărțile neuniților asemenea.

Indurare ori *milă, îndură-te, miluiește* exprimă aceeași idee, același concept și sunt explicate una cu alta; în dicționarul lui Șăineanu la „îndurare“ i-se zice „milă“, la „milă“ se zice „îndurare“, una cu alta se clarifică. Cuvântul „milă“ se derivă dela slavonescul *milu* = mizerabil, iar „îndurare“, după construcția cuvântului, dela latinescul *indurare* = a înțepeni. În limba latină clasică și cea bisericească numai acest înțeles îl are, cu diferite nuanțe.²⁾ Deci numai în latina vulgară, în special dacică-vulgară a putut avea înțelesul de azi — de l-a avut! Latinii ziceau la îndurare *miser cordia, miseratio* — cuvânt înrudit cu slavonescul *milu*.

Din examinarea acestor două cuvinte însă nu ne putem pronunța în meritul chestiunii, fiind amândouă încetățânite în limba română și înțelese de toți. Atât se poate zice, că cuvintele *milă, milostivire* sunt de un sunet mai moale și mai dulce, într-o câtva mai potrivite spre a exprima ideea.

Intregul kyrie eleeson se traduce pe românește cu „Doamne, îndură-te spre noi“ ori „Doamne, miluiește-ne“; și aici este o

¹⁾ V. de Vit: *Totius Latinitatis Lexicon* III Prati 1865, p. 651; *Hefele, Conciliengeschichte* II, 740.

²⁾ *Totius lat. Lex.* III., p. 472

greșală evidentă. *Kύριε ἐλέησον* este compus gramaticeste din *κύριος* în vocativ și *ἐλέω* în imperativ auristos; deci ar trebui să fie tradus pe românește cu *Doamne, îndură-te*, ori *Doamne miluiește*, fără adausul relativ „spre noi“ ori „ne“, Slavii zic *Gospodu pomilui*, amăsurat formei originale. *Spre noi* e la loc și corespunde textului grecesc numai la cântarea Intreitsfântului, unde se zice *ἐλέησον ἡμᾶς* = îndură-te spre noi.

Din forma întreagă apoi putem face judecată despre aceea, care traducere este mai potrivit a se folosi în ritul român. Cred, că ori cine, având puțin simț ritmic, va concede că „Doamne, îndură-te“ sună tâmpit și tăiat, fără fine, pe când, „Doamne, miluiește“ face impresia unui ceva întreg și pe deplin îdestulește simțul auzului, — pe lângă că redă pe deplin aceea ce este *kyrie eleeson*. Din această considerație nesmintit avem să ne declarăm pe lângă forma „Doamne miluiește“, care este corectă, traducerea fidelă a formei grecești și sună neasămănat mai bine, decât „Doamne îndură-te“.

S'ar putea zice, că forma „miluiește“ este din limba slavă, iar „îndură-te“ din latină, deci mai bine este să luăm un cuvânt dela limba mamă, decât dela una străină. S'ar putea zice iar, că cu adausul „spre noi“ nu sună așa gol și tâmpit, și este întregit ritmul.

La toate aceste zicem, că cu foarte mare greutate s'ar putea dovedi că „Doamne, îndură-te“ în limba vulgară are înțelesul de milă; acest înțeles l-a primit probabil în decursul dezvoltării limbei românești; în limba latină nici decum și nici când nu a avut acest înțeles, ci exprimă duritatea, împietrirea, cerbicia. Adausul „spre noi“ n'a e nici un rost, ba chiar falsifică intențiunea originală, fiindcă *kyrie eleeson* este o rugămintă în general, ca Domnul să fie milostiv, să se îndure, fără să aibă nuanța egoizmului, ca *spre noi* să se îndure.

Că ce non sens este redarea *kyrie eleeson*-ului cu „Doamne îndură-te *spre noi*“, se poate vedea mai cu seamă, dacă cercăm, cum se potrivește acolo, unde îl folosim în aceasta formă. P. e. la ecteniile de după evanghelie, la ecteniile stăruitoare, este prescris a se cânta, de trei ori, la fiecare rugare, *kyrie eleeson*. Acum să aplicăm! Zice preotul: „Încă ne rugăm pentru episcopul nostru și pentru onorata preoțime“, iar noi cântăm „Doamne îndură-te *spre noi*“; când ar trebui deci să rugăm pe Dumnezeu, să fie îndurat față de episcop și preoțime, noi zicem — în contrast cu cuvintele preotului — să fie milostiv *spre noi*.

Și aceasta o facem consecvent, peste toată liturgia și la alte slujbe.

Câte odată se încearcă, ca acest non sens, unde este prea evident, să fie reparat: în loc de „spre noi“ se zice „spre ei“, chiar și cărțile liturgice mai noi au această îndrumare,¹⁾ iar unde nu se potrivește nici „spre noi“, nici „spre ei“, este îndrumare să se zică numai „Doamne îndură-te“.²⁾ În grecește, în toate locurile și la toate ecteniile, se zice numai *kyrie eleeson* ceea ce nu cred că se poate reda pe românește în cinci forme,³⁾ ci numai întru *una*.

După toate aceste putem zice, că nici așa cum zicem noi, nici așa cum zice neuniții cu Roma, nu este corect și bine, ci bine și corect este fără *spre noi* și fără *ne*. Putem alege între „Doamne, îndură-te“ și „Doamne, miluiește“; „Doamne, îndură-te“ sună însă atât de tâmpit și fără ritm, încât necondiționat este de preferit „Doamne miluiește“.

Nu trebuie să ne legăm de „Doamne, îndură-te spre noi“, pentru că pe lângă că nu este bine tradus pe românește, nici nu sună bine; nici biserica românească neunită nu poate zice, că în forma „Doamne, miluiește-ne“ atinge perfecțiunea, căci și aceea formă este greșită ca traducere. După părerea mea, unică formă corespunzătoare este *Doamne miluiește*, care, din motive de corectitate și de melodioasă structură, ar trebui introdusă în toate slujbele dumnezeiești.

Iosif Sângeorgeanu.

Notițe exegetice.

Pâinea noastră cea — „spre ființă“.

„Tatăl nostru“ sau „Rugăciunea — *χάρ' ἑξοχῆς* — a Domnului“ o găsim reprodusă, în sf. Scriptură, la doi Evangeliști: la Mateiu 6, 9—13 și la Luca 11, 2—4.

Textul întreg al rugăciunii variază, deși mai puțin, chiar și în edițiile pregătite pentru uzul comun al bisericii. Vezi Ediția Clainiană, vezi ediția sf. Sinod și chiar și traducerea

¹⁾ Orologer, Blaj 1912, p. 26 și 198.

²⁾ Orologer, p. 197.

³⁾ 1. „Doamne îndură-te spre noi“, 2. „spre ei“, 3. „spre el“, 4. „spre ea“, 5. „Doamne îndură-te“.

Dlui I. Cornilescu! — Neasemănat mai tare variază însă în diferiții codici originali, resp. în edițiile critice pregătite pentru uzul științific.

Am înaintea mea două atari ediții critice a Noului Testament, una catolică, a lui Fr. *Brandscheid*, apărută la Herder, Freiburg i. Br. și una protestantă, a lui Eb. *Nestle* apărută la Stuttgart în editura Institutului biblic privit. din Württemberg. — În ambele ediții, textul dela sf. Luca este mai scurt decât cel dela sf. Mateiu: Lipsește la Luca cererea a 3-a: „Fie voia ta etc.“ și a 7-a: „Ci ne mântuește de cel rău“!

De variante mai puțin însemnate, în cuvinte ori în forme gramaticale, a textului singuraticilor codici, nu mai fac nici o pomenire!

Preste tot, cestiunea Rugăciunii Domnului are o literatură foarte bogată, care începe încă de pe vremea primilor scriitori creștini. Critica textului, laturea istorică-religioasă, interpretarea însăși, etc. au îndemnat pe mulți autori să se preocupe de aceasta rugăciune.

Firește, o sentință definitivă asupra tuturor cestiunilor, sulate în legătură cu această rugăciune, este încă de domeniul — utopiei! În cestiuni de exegeză și critică biblică, este aproape absolut exclus, a ști totul și a da răspuns *sigur* tuturor dificultăților și cestiunilor controversate.

Pe terenul criticii biblice, în special, pretenția omenească nu este permisă să meargă până la divinizarea literei — cum au încercat să facă acest lucru Massoreții judei și o parte a protestanților vechi — de oare-ce litera textului poate fi discutată, tradiția literală poate varia, și totuși conținutul esențial să fie păstrat n alterat: spiritul stă preste materie, conținutul cuvântului dumnezeesc preste forma lui literală! — Aci se potrivesc cuvintele sf. Augustin, în „De consensu Evangelistarum“), care vede degetul lui Dumnezeu făcându-ne atenți, ca să nu forțăm litera. Să nu ne închipuim „că adevărul trebuie în așa chip îngrădit prin sunete sfințite, ca și cum Dumnezeu ar dori, ca noi să ne preocupăm nu numai de conținut, ci și de forma literală a scripturii; din potriva și mai vărtos, trebuie preferit lucrul, despre a cărui

¹ Cit. la Dr. N. Peters, *Der Text des alten Testaments und seine Geschichte*, Münster, Aschendorff 1912 p. 5.

exprimare este vorba, înaintea expresiei cuvântului care ne spune lucrul, așa încât noi să nu trebuiască să căutăm nici de cum cuvintele, atunci, când și fără de ele, putem ști acel lucru, așa pe cum îl știe Dumnezeu și îngerii lui întru Dânsul". Cu alte cuvinte, ceea-ce putem pretinde, și ceea-ce este și de ajuns, dela textul biblic de astăzi, este: *intregitatea dogmatică* și, nici de cum, absoluta intregitate critică!

Dar, să revenim la cuvintele puse în fruntea acestor șirel

În Rugăciunea Domnului, în textul grecesc, în care ni s'a conservat această rugăciune, se găsește o vorbă, carea constituie una dintre „*crucile interpretelor*“. Este vorba *ἐπιούσιον* din cererea a 4-a a „Tatăl-nostrului“.

Critica textului nu are de a face cu acest cuvânt. El se găsește în aceeași formă și la Mateiu și la Luca și în toate manuscrisele textului grecesc: *τὸν ἄρτον τὸν ἐπιούσιον*.

Ceea-ce dă greutate, este interpretarea cuvântului:

Sf. Ieronim îl traduce, în *Vulgata*, la Mat. cu *supersubstantialem*, iar la Luca cu: *quotidianum*.

Biblia lui Clain, Blaj 1795, îl traduce cu „pânea cea de toate zilele“, în amândouă locurile.

Biblia sf. Sinod, București 1914: „pânea noastră cea spre ființă, la ambii Evangheliști.

Noul Testament a lui D. Cornilescu, București 1920, traduce ca și Biblia lui Clain, adaugând, în notă, la Luca, ca o explicare a vorbei grecești: „Dă-ne astăzi pânea, care ne este de trebuință și ne ajunge ca să trăim“.

Însuși sf. Ieronim observă că a redat pe *ἐπιούσιον* cu *supersubstantialem*: „at nec quidquam se repugnante usu servatum esse quotidianum, cui vocabulo antiquae versionis adsueverit populus“.

Despre *supersubstantialis* al *Vulgatei* observă Kaulen (*Sprachliches Handbuch zur biblischen Vulgata*, Freiburg i. Br. Herder 1904 p. 149) că „acest întunecat cuvânt nu este, de sigur, altceva, decât o traducere literală a lui *ἐπιούσιος*: *ἐπί* = *super*, *οὐσία* = *substantia*). După-ce însă foarte de timpuriu textul din *ceștiune* s'a adus în legătură cu pânea mistică a vieții, cu sf. Sacrament, așa și cuvântului *supersubstantialis* îi s'a dat în curând semnificația corespunzătoare de „cea de preste fire“ adecă „trecând preste ființa obicinuită“.

Repetăm, pe noi nu ne preocupă senzul ce trebuie și se poate da acestei cereri: că este vorba de pâinea materială, ori de pâinea spirituală, ori chiar de amândouă? În ori-ce caz, pâinea materială nu este unica și cea mai necesară hrană a fiilor „Tatălui nostru celui din ceriuri“. Vezi d. p. Referatul: die Brotbitte des Vaterunsers, de Ioh. Bock, în Bericht über den XXIII Internat. Eucharistischen Kongress, Vien 1912, pag. 168 și urm.!

Pe noi ne preocupă interpretarea singur a cuvântului *ἐπιούσιος*, pe care Kaulen și alții, ca și mulți sf. Părinți, îl derivă dela *ἐπι+ούσια*, la infinitiv: *ἐπι+εἶναι*. La aceasta etimologie reduc unii cuvântul *ἐπιούσιος*, înțelegându-l (cu Origene, oratio 16: τὸν εἰς τὴν οὐσίαν συμβαλλόμενον) despre aceea ce este necesar spre susținerea ființei, a vieții noastre. Blaszyk—Debrunner (Grammatik des neutestamentlichen Griechisch, Göttingen 1913, § 123, crede că interpretarea cea mai obvie (begrifflich und sprachlich am meisten einleuchtende Erklärung!) a cuvântului ar fi: admițându-se o hipostazare dela *ἐπὶ τὴν οἴσων* (scil. *ἡμέραν*) „für den betreffenden („heutigen“ Mt, „jeweiligen“ Lc) Tag (bestimmt)“. Tot el însă observă că interpretarea în accepția de: „pâinea pentru ziua următoare“, (dela *ἡ ἐπιούσα* scil. *ἡμέρα* F. Ap. 16. 11 și *airia* în F. Ap.) își păstrează încă cea mai mare probabilitate“.

În privirea etimologiei *ἐπι+εἶναι* = *εἶναι* se obiectionează însă pe dreptul hiatul *ἐπι—ούσιος*, care în formațiuni analoge totdeauna este încunjurat, s. p. *ἐπουσία*, *ἐπουσιώδης* etc.

Mai puțin silită este altă etimologie a cuvântului Din *ἐπιέναι* se face *ἐπιών* resp. *ἐπιούσα* (sc. *ἡμέρα*) și așa foarte mulți interpreți traduc pe *ἐπιούσιος* cu „cea de mâne“, „pentru ziua următoare“, „pentru mâne“. În loc de a zice, cu o frază cam largă, τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν τῆς ἐπιούσης ἡμέρας, traducătorul grecesc al cuvântului original (aramaic, de sigur!) a format *adiectivul nou*, scurt, pregnant: *ἐπιούσιος!* *Τῆς ἐπιούσης*, în legătură cu *ἡμέρα*, ori chiar și fără de aceasta determinare, este un cuvânt obicinuit la Luca, care îl folosește de 5 ori în F. Ap. (7, 26; 16, 11 etc.) Cfr. Dr. I. Hensler, Das Vaterunser, Münster, Aschendorff 1914 p. 11.

Etimologia aceasta pare, într-adevăr, a fi mai probabilă, deci și traducerea: „pâinea noastră cea pentru ziua de mâne“, mai firească, decât „pâinea cea spre ființă“.

La traducători și comentatori moderni, d. p. *Fillion* (La sainte Bible, tip. Letouzey, Paris) încă găsim traducerea, la s. Luca: *Donnez-nous aujourd'hui nôtre pain de chaque jour*, cu comentariul: *Le grec paraît signifier litteralement: Donnez-nous jour par jour notre pain pour la lendemain*. La Mateiu, acelaș traduce: *Donnez-nous aujourd'hui le pain, qui nous est nécessaire*.

Așa, mai înțelege pe acel *ἐπιούσιον*, dar — „spre ființă?”

Cum rămâne însă cu — „pânea cea de toate zilele?”

Rămâne așa, ca, cei ce suntem obișnuși cu „pânea noastră cea de toate zilele”, să ne împăcăm — în teorie! — și cu interpretarea: „pânea noastră cea pentru ziua de mâne”, carea ne-o dă traducerea literală și carea ne sună cam neobișnuit. Interpretării găsesc însă tocmai în această traducere un senz foarte bogat. Așa scrie d. p. A. Ehrhard, în *Das Vaterunser, akademische Predigten*, Mainz 1912, p. 55 și urm.: „Dă-ne noue astăzi pânea noastră cea pentru ziua de mâne”. Așa ar trebui deci să sune traducerea literală a cererii a 4-a. După ce însă aceea, ce are să se întâmple în fiecare zi ce vine, tocmai prin aceasta devine zilnic, așa putem deci cu dreptul să păstrăm textul venerabil de până acum al cererii a 4-a. Determinarea de timp „astăzi” trebuie pricepută corect; pentru că nu este vorbă de un astăzi pentru-o-singură-dată, ci de unul, care zilnic revine“. *Καθ' ἡμέραν* din textul dela Luca, corect tradus, cere aceasta pâne: zi de zi, zilnic!

Aceasta interpretare a lui *ἐπιούσιος* o întărește și sf. Ieronim, care spune: *In Evangelio, quod appellatur Secundum Hebraeos, (o scriere apocrifă!) pro supersubstantiali pane reperi mahar (מחר), quod dicitur crastinum, ut sit sensus: „panem nostrum crastinum i. e. futurum, da nobis hodie”* (Hieron., *Com. in Matth. 6, 11*; tot așa în *Comm. in Ps. 135*!).

O altă mică obiecțiune, de natură hermeneutică, o mai amintim aci. Traducerea „pentru ziua de mâne” stă în contradicție cu atâtea sentințe ale Mântuitorului, în cari ni se oprește grija zilei de mâne! D. p. „Drept aceea, nu vă îngrijiți de ziua de mâne” la Mat., 6, 34! Dar aci Mântuitoriul oprește evident grija zilei de mâne, după felul de gândire al păgânilor, despre cari fusese nemijlocit mai înainte vorba, adică o grije cu teamă, cu frica aceea ce trebuie să cuprindă, la gândul viitorului, pe ori-ce om, care se razimă numai pe puterile

proprii și nu recunoaște prevedința Tatălui ceresc. Nu să ne grijim, nu să ne îngrijorăm, ci să ne rugăm pentru pânea zilei viitoare...

Dicționarele grecești și diverși autori mai dau și alte interpretări lui *προνοια*, cari mi se par a fi mai puțin vrednice de considerare. Sunt neasămănat mai forțate și mai puțin firești!

Dr. Victor Macaveiu.

Insemnări.

Cum se poate scrie — istoria? Un profesor universitar de istorie de la noi spune, tipărind negru pe alb, că: marea adunare de la 1848 de pe „Câmpul libertății“ a pus „în programul politic al națiunii române din Transilvania, în locul al doilea, *restabilirea unității naționale-bisericești*, în felul cum fusese ea înainte de anul 1700“, adică înainte de unirea religioasă cu Roma!

Iar mai jos, acelaș domn profesor continuă... „la sfârșitul anului 1918, când i-a fost dat partidului național posibilitatea de a înfăptui programul său dela 1848 (iar nu pe cel dela 1881) după proclamarea independenței și unității naționale politice, ar fi trebuit să procedeze și la înfăptuirea *unității* și independenței naționale *bisericești*, în sensul punctului 2 din acelaș program“. Dar — Conciliul Dirigent avea „un colorit atât de pronunțat greco-catolic“, încât „Românii din părțile Sibiului îl numiau: Consistor greco-catolic“ și așa nu s'a putut pregăti „*incât-va de pe atunci unificarea bisericească integrală a neamului românesc*...“

Ei bine! scrisul Dlui profesor este un îndrăzneț atentat la buna credință a cetitorilor articolilor Dsale. O astfel de pervertire, a unui fapt limpede spus și cuprins în documente oficiale autentice, dovedește o mare doză de — lipsă de scrupuli, carea îl disqualifică pe însuși autorul!

Cetitorii noștri să binevoiască a deschide vol. II. din „*Părți alese*“ a lui Barițiu pag. 121, ori, și mai bine, „Memorialul“ conferenței generale a reprezentanților alegătorilor români, dela Sibiiu, 1881, ed. II. p. 102. Și să cetească acolo acel punct 2, al programului din 1848!

„Națiunea română pretinde ca biserica română, *fără distincțiune de confesiune*, să fie și să rămână liberă independentă

de ori-ce altă biserică, egală în drepturi și foloase cu celelalte biserici ale Transilvaniei. Ea cere restabilirea mitropoliei române și a sinodului general.. În acelaș sinod să se aleagă și episcopii români.. Dacă episcopii celorlalte națiuni și confesiuni vor avea pe viitor scaun în dietă, ca reprezentanți ai bisericii lor și dacă capitlurile lor vor fi reprezentate, națiunea română cere aceleași drepturi pentru episcopii și capitlurile lor.“

Cum apare din textul reprodus, adunarea din 1848 se gândia la „biserica română, fără distincție de confesiune“, la drepturile episcopilor ei și a capitlurilor lor (episcopul de pe atunci Șaguna avea oare și el — „capitlu?“) și nici decât la — „unificarea bisericească integrală“, așa cum o dorește Dl profesor universitar.

Cât pentru „coloritul greco-catolic“ al fostului Consiliu Dirigent, Dl profesor, prin ironia sa, deci fără să vrea, scoate la iveală un nou titlu de mândrie și de glorie al bisericii unite: în ziua mare a unirii Ardealului cu țara mamă, încrederea neamului românesc din Ardeal, reprezentat prin delegații trimiși la Alba-Iulia, s'a concentrat în acel Consiliu Dirigent, „care avea un colorit atât de pronunțat greco-catolic“, încât „Românii din părțile Sibiului îl numiau: Consistor greco-catolic!“ (x.)

*

Doce documente, pentru capitlul: „Ortodoxie și Românism!“ În lupta de exterminare, pornită în timpul djn urmă în contra bisericii noastre din partea clerului neunit, chiar sub ochii și cu blagoslovenia marilor arhieriei (exemplu: cele petrecute în recentul congres al clerului neunit din Sibiu), se recurge la toate armele ruginite scoase din vechiul arsenal, îmbâcsit cu tot ce ura fratricidă și perfidia bizantină a putut lifera de veacuri, din putregaiul Fanarului.

Unul dintre aceste argumente, folosite cu predilecție, pentru amăgirea și seducerea celor săraci cu duhul, este și fraza sforăitoare, că *ortodoxia ar fi conservat neamul românesc* și l-ar fi scăpat de perire.

Doce mici scrisori, pe cari le publicăm mai jos, scoase din arhive vechi, adaug o nouă dovadă la capitlul: „Ortodoxie și Românism“. Le recomandăm atențiunii ortodoxilor noștri!¹⁾

¹⁾ Pentru informațiune mai largă, le recomandăm și frumoasa scriere: *Biserica și Românismul* de Z. Păclișanu apărută la Cluj 1910.

I. Vestitul profesor dela Arad, *Moise Nicoară* (1784—1861), în corespondența sa cu Samoil Vulcan¹⁾, episcop gr.-cat. al Orăzii mari, sprijinitorul, cu sfatul și cu bani, al Românilor din Arad, în luptele lor pentru deschiderea preparandiei (1812) și dobândirea unui episcop român (1816), îi scrie episcopului, cu datul: Viena, 27 Octomvrie 1815, între alte noutăți, și aceea că: „Mitropolitul dela Iassi au oprit Hist[oria] lui Major *quē sunt citacii latinesci.*“²⁾ Acest mitropolit a fost Veniamin Costachi al Moldovei, numit: ctitor al limbei românești și mult lăudat pentru râvna sa pentru cultura românească. Dar se vede că ura față de uniții din Blaj,³⁾ îl făcù să osândească o lucrare ca Istoria bis. a lui Petru Maior, pentru o vină închipuită și atât de inocentă, ca aceea a: „citaciilor latinesci“.

Să mai spună apoi cineva că neuniții sunt întâiu Români și, — apoi, ortodoxi!

II. Se știe cât de grea luptă au trebuit să poarte Români din Bănat, pentru a scăpa de sub *jugul ierarhiei sârbești*, care sugrumă și acum pe Români rămași sub stăpânirea ei. Dușmânia lor față de poporul român o descrie același Moise Nicoară în scrisorile sale, caracterizându-i, în cea din urmă, din 29 Martie 1816, prin cuvintele: „Nefarié Serbilor trece toate marginile“.

Nici chiar când erau aproape să le scape prada din mâni, nu se puteau răbda Sârbii, să nu arete câtă dragoste le poate insufla ortodoxia chiar și față de cei de o lege cu dânșii, dupăcum arată actul următor:

„Copie Nr. 22“.

„Cinstiților Domni Parohi și Parohialnici Administratori în Hristos frați-lor!“

„Cu mare mahnire și durere a sufletului am luat scirea, cumcă unii dintre binecredincioșii noștri creștini, prin inscrieri care se țin de lucrurile bisericești; cum sunt crucile și: a: cu litere latinești vor și ei însuși a se depărta și pre confrății săi a-i (depărta) abate dela rânduielile și obiceiurile celei drept credincioasă biserica noastră din vechime introduse, și prin aceasta a schimosi rândul bun acuma în pace întrebuițat, și a turbura liniștea bisericii. — Deci fiindcă noă Arhipăsto-

¹⁾ Despre aceasta vom scrie mai pe larg într'un studiu istoric acum în lucrare.

²⁾ Scrisoarea originală în biblioteca diecezei unite de Oradea-mare.

³⁾ N. Iorga, Istoria bis. II, p. 224.

rului ne zace pre inimă pacea și liniștea bisericii, adevă: a turbura (sic!), turma noastră drept credincioasă, a o susține și nevătămată a o păstra, descoperind cumcă nici noi nici consistoriul nostru, nici nimenea altul nu poate da învoiața sa, ca cineva în *literatură*, (sublinierile sunt ale noastre!) și oareși ce lucru ce se ține de dreptcredincioasa noastră biserică, să poată întrebuița alt mod de scriere decât cel până acuma din vechime întrebuițat, cu care ne schimbaț și ne stremutat se slujesc până acuma aproape 5 milioane de români, de o credință cu noi: Ca Arhipăstoriul vostru, carele dorește *binele mângâierea și mântuirea* voastră, vă însărcinăm, vă sfătuim și vă punem pre inima, și cugetele voastre, ca nimenea din voi nici prin sine, nici prin alți străini, să nu cuteze, în lucruri ce să țin din biserică noastră cea drept-credincioasă, slove bisericii noastre străine, fără numai de cele până acuma obișnuite kirilicești a scobi și a scria. Căci altfelu de încercări de reforme, afară de ce turbură pacea bisericească de carea atâtea milioane de confrăți ai noștri drept-credincioși, tot prin vechea formă de scriere se bucură, mai desfințesc încă și vătămă sfintele într'un chip nesocotit. — Și fiindcă precum de obște e cunoscut pentru așa încercări turburătoare de pacea bisericească, sunt așezate legi de pedepsire. — Pentru aceia tare ne-ar părea rău, dacă careva din mădularii drept-credincioasei noastre turme, pentru așa încercări ar cădea la darea răspunsului, datorința aceasta vi se impune C. Voastre, și binecredinciosului nostru popor din Districtul Logojului, în biserică de pre Amvon a să proceti, tâlcui și în protocolulu țirculare-lor a să introduce, întru nădejde că C. Voastre, și binecredinciosul nostru popor va primi la inimă și cu bunăpacea (sic) va implini această a noastră binevoitoare părintească învățetură și sfătuire, recomandându-ve pre toți în Dumnezeu, și împărțindu-ve arhipăstoreasa noastră bine cuvântare sănțem, Din ședința consistorială în Verșeț ziua 3 Septembrie 1853 ținută. Emilian Kenghelaț m. p.“

Iată dar, după înțelepciunea ortodoxă-sârbească, binele mângâierea și mântuirea sufletelor, legată de slovele kirilicești! Intoarță-se dar hiperzelanții neunirii la acel izvor de mântuire, iar pe noi ne lase în pace.

Noi fiind pe calea adevărată a mântuirii, și lui Dumnezeu și românismului într'alt chip dorind a sluji, la întunerec și la rătăcire nu ne vom întoarce.

Dr. I. Radu.

Sinod ecumenic ortodox? Cetim, sub acest titlu, în o revistă social-creștină din capitală (Solidaritatea):

„În chestiunea unui nou sinod ecumenic al bisericilor ortodoxe răsăritene, București 1920, I. P. S. S. Mitropolitul Primat Miron Cristea ridică chestiunile care trebuiesc statornicite la un sinod ecumenic:

1. Statornicirea mijloacelor pentru combaterea atâtor secte, care s'au ivit în sinul popoarelor ortodoxe;

2. Înlocuirea calendarului Iulian cu cel Gregorian sau cu un altul mai nou și mai exact științificește decât acesta din urmă — peste tot o unificare reclamată de marile interese ale țării și bisericeii;

3. Așezarea eventuală în Calendar a sărbătorilor din cursul săptămânei în așa fel, ca cele care se vor putea să se mute, să fie trecute Dumineca viitoare;

4. Revizuirea unor momente rituale, ținându-se seamă de dispozițiunile sufletești morale și artistice ale creștinilor din vremile noastre și adaptarea unor slujbe pentru trebuințele bisericilor din parohii și nu din mănăstiri;

5. Examinarea din nou a posturilor, în legătură cu chimia și igiena organismului omenesc și cu influența lor morală asupra sufletului;

6. Organizarea în comun, de către toate bisericile ortodoxe, a unor instituțiuni de propagandă creștină ortodoxă, fără nici o primejdie însă pentru ordinea publică și pentru siguranța națională și politică a statelor respective;

7. Recăsătorirea preoților văduvi, în legătură cu vârsta și cu greutățile familiare și de traiu;

8. Examinarea din nou a gradelor de rudenie, în vederea căsătoriei și alte momente;

9. Găsirea mijloacelor pentru ridicarea monahismului oriental la vechea-i strălucire și îndrumarea lui spre ocupațiuni culturale, umanitare etc.

Sf. Sinod, cetim mai departe în această revistă, a hotărât în ședință plenară, ca această adresă să se țină tuturor capilor bisericilor ortodoxe și să se înceapă tratativele pentru convocarea unui sinod ecumenic“.

Până aici foarte bine.

Am dori să știm însă, mai întâiu ce rezultat a avut această adresă trimisă încă anul trecut, sau cel puțin ce șanse de reușită poate să aibă? Al doilea, dacă ar conveni toți

chiriarhii bisericilor autocefale orientale să se întrunească în sinod ecumenic — lucru anevoie de închipuit între împrejurările de față —, cine să convoace acest sinod, unde și în ce limbă să decurgă tratativele, apoi care să fie *textul autentic* al hotărârilor ce se vor lua, etc.? Iată o sumedenie de chestiuni, de ordin pur psihologic și intelectual, fără să mai considerăm pe cele materiale, destul de însemnate și acestea, la care nu știm dacă s'au cugetat inițiatorii acestui sinod, de importanță în adevăr internațională, ca să nu zicem chiar mondială.

Revista numită, dacă mai există, dacă nu, „*Revista Teologică*” dela Sibiu care începe să repara, ne-ar putea da, eventual, vre-o lămurire în această importantă chestiune. (ig.)

*

Botezul prin afundare. În cartea „Din frământările trecutului” de M. Theodorian-Carada găsim următoarele șire de interes, credem, pentru cetitorii noștri.

Mihai-Voda Sutzu în August 1785 dă un ordin protopopilor, prin care le poruncește „despre partea Părintelui Mitropolit”, ca „taina botezului să o lucreze după buna cuviință, însă scaldătoarea („cristelnița”) întru care botează copii să fie un vas mare... în care să încapă apa cât să acopere copilul... iară să nu toarne apă din oală în cap, după cum am auzit că fac în unele locuri... ci de nu va fi apă destulă... atunci să se ia din acel vas cu mâna și să îi se pue în cap... urmând în acest chip de trei ori.”

În alt loc, vorbind despre testamentul lui Veniamin Costachi remarcă mărturisirea acestui mitropolit, că el a introdus în Moldova botezul prin afundare. „Atât în eparhia Hușului și a Romanului și în Mitropoliă” preoții „botezau prin turnări, având la biserici covățele ce abia cuprindeau o oacă apă”, „iar prin poliții (orașe) erau lighene barbieresti”. Așadar, botezul prin turnare a dăinuit în Moldova, până la începutul secolului al XIX.

„Biserica Ortodoxă Română” a publicat, anii trecuți, un ordin circular al Mitropolitului Teodosie al Ungro-Vlahiei, care și el cerea preoșilor să boteze numai prin afundare.”

Aceste documente dovedesc că ritul complectei afundări este o inovație de origine grecească a românilor din țară (regat) și nimic mai mult!

În Ardeal, pe cât știm, și la uniți și la neuniți, abia dacă se cunoaște alt rit al botezului, decât turnarea de trei ori a apei, pe capul celui ce se botează. (u.)

Cronică.

Solia de Paști dela Roma. Cătorii cunosc minunata solie adusă dela Roma de către I. P. S. Mitropolitul dela Blaj. Două milioane lire, pentru un colegiu român la Roma și 150.000 lire, pentru orfelinat și o casă de călugărițe — afară de celelalte știri și perspective bune!

Dacă încreștăm și noi aceste daruri, o facem pentru că ne aducem aminte, că în trecut patriarhii Constantinopolului și mănăstirile dela „sfântul Munte“ — duceau *acolo* în folosul idealelor grecești toată agoniseala țărilor române.

Patriarhul Romiei face întors: ne dă *el* milioane pentru scopuri românești!

— Este totuși o mică deosebire între cele două scaune patriarhale! (x.)

*

Sinoadele provinciei unite unele s'au ținut, cel arhiepiscopesc e convocat pe 22 Iunie. Câteva zile înainte 15 și 16 c vor avea loc ședințele senatului și directoriului „Șulțian“.

*

În chestiunea Concordatului, deocamdată, „opinia publică“ nu mai este artificial alarmată! Lumea își dă tot mai mult seamă despre importanța și necesitatea lui. Intelectuali mireni, cari se părea că nu au nici un interes pentru discuțiile „dintre popi“, dovedesc că chestiunea îi interesează, ca una din problemele chemate să dea orientări europene poporului și statului nostru (vezi „Paradoxele dlui Todică din „Voința“ din 12 Maiu.“) Cu „ortodoxie“, cu „biserica străbună“, etc. lumea nu se mai lasă amăgită! Și cei cari, cu orice prilej, vorbesc despre „oasele ce nu se vor odihni, până când... etc.“ — avem impresia că se vor *epuiza* foarte de grabă! Și ar fi păcat, fiindcă atâtea sunt probleme *intra muros* ale fraților ortodoksi, pentru a căror realizare s'ar plăti să se folosească tot prisosul de energie și de stăruință, în loc de a-l prăpădi și risipi într'o încercare sisyphică și chiar *desastroasă intereselor neamului și țării românești!*

Înainte de Dumnezeu și a oamenilor nu va fi oare mai plăcută munca adevărat creștină, rezolvirea de probleme, pe

cari le dă viața propriilor fii? — probleme d. p. pe cari le amintește chiar „Rev. teologică“ ori Dr. I. Mateiu în „Infrățirea“ nr. 215, „Dacia Traiană“, și mai ales „Neamul românesc“ în aproape fiecare număr, ori N. C. Săruleanu în a sa „Epistolă deschisă“ etc.

Dar — nu batem noi oare toaca la urechea celui ce — nu aude? (m.)

*

Rectificarea de graniță către Cehoslovăcia — după informațiile, ce le primește directorul agenției telegrafice române, dela P. S. Hossu episcopul Gherlei, după o audiență avută la M. Sa Regele — a redat României comunele Tarna mare, Tarna mică, Batarciu, Comlăuș, Bocicoel, Valea-Seacă cu ca. 7000 suflete, uniți cu Roma.

Au rămas la Cehoslovaci Biserica-albă, Apșa de jos și Apșa de sus, cari cad dincolo de apa Tisei, care s'a fixat ca graniță naturală între cele 2 țeri.

P. S. Episcop Iuliu speră că la toamnă o să poată cerceta și mângăia și pe acești credincioși din țara prietină nouă.(x.)

*

Organizarea Corpului preoților militari. La Senat s'ar fi pus deja în discuția secțiunilor, proiectul Ministrului de războiu, privitor la organizarea serviciului preoțesc pentru armată. Proiectul prevede în fruntea acestui serviciu un episcop ortodox, căruia i-se va da titula „de Alba-Iulia“,

Chestiunea educației religioase în armată merită toată atențiunea și statul român bine face, că dorește să o aranjeze! — Dar este vre-o nevoie, ca, prin titula ce se plănuiește a se da arhiereului armatei, să fie bruscate sentimentele cel puțin a tuturor Românilor uniți, al căror Mitropolit are, din vremuri istorice, în titulatura sa acest atribut: „de Alba-Iulia?“

*

Apărarea contra sectelor pocălte. Prin gazete se semnaleză din anumite părți — mai puțin dela noi, decât din vechiul regat — sporirea sectarilor adventiști, pocăți etc. Din partea autorităților civile s'au fost preconizat măsuri aproape drastice în potriva lor, dar intervenții puternice venite din străinătate, din Anglia și America — unde aceste secte numără milioane de adepți, și între ei oameni cu influință asupra țarilor — au făcut ca aplicarea acelor măsuri să fie suspendată.

Nimeni nu contestă pericolul ce îl prezintă aceste secte, nu numai pentru credința pozitivă creștină, la noi, ca și la ortodoxi, ci și din punctul de vedere național și al statului (d. p. prin refuzul de a lua arma etc.) Totuși cunoscători ai cestiunii pocăitismului au fost dela început în potriva măsurilor drastice, fiindcă ele sunt potrivite să creeze „martiri” și fanatici și tot odată să umple lumea cu vestea „intoleranței”, adaugând o nouă contribuție la capitolul: discreditarea în străinătate a statului nostru.

Arma, care desarmează pe pocăiți și îi face inofenzivi în propaganda lor, este activitatea și viața adevărat apostolică a preoțimii, este predicarea cuvântului dumnezeesc, sunt, preste tot, armele spirituale.

Iar cu măsurile drastice în materie religioasă — în cazul de față, ca și în altele, ce pot să mai fie în viitor — se creiază martiri de prisos și se provoacă intervenții, cari nu sunt de natură să sporească prestigiul statului nostru și nici să urce măcar — valuta leului nostru în străinătate!

O politică bisericească sinceră, corectă, întemeiată pe principiile dreptului și ale dreptății, pentru *toți* cetățenii noii României, va pune cea mai de seamă cărămidă în altarul patriei, pentru a-l zidi statornic și armonios, fiindcă nicăria omul nu este mai susceptibil și nu reacționează mai puternic, decât când este ofenzat ori bruscat în convingerile sale religioase! (v.)

*

Sinoadele obișnuite ale bisericii ortodoxe din Ardeal s'au ținut. În cel dela Sibiiu. s'au aranjat chestiuni curente, apoi s'a discutat nevoia unei noi arondări a protopopiatelor, chestiuni de retribuții și ajutoare pentru preoți, văduvele și orfanii lor. Chestiunea catehizării, față de care Mitropolitul prezident face observarea, că „prea mult se apelează la minte, iar sufletul rămâne sărac”, „dându-se o educație prea intelectualistă”. Se amintesc donațiuni însemnate făcute pe sama scopurilor bisericii. Senatorul Al. Constantinescu a dăruit 50,000 Lei pentru Internatul de băieți la Brad, alte 270,000 Lei s'au adunat tot prin intervenția Dsale, banca „Ardeleana” din Orăștie a votat 400,000 Lei pentru zidirea unei biserici și 50,000 pentru o casă culturală la Orăștie. — Se sistemisează 2 posturi de *preoți misionari*, se iau la cunoștință „pașii întreprinși de Consistor, pentru recăștigarea bisericii brâncovenesti răpite de uniți”.

În chestiunea școlilor confesionale ortodoxe se „susține dreptul bisericii, de a înființa și susține școli confesionale primare“. — Mitropolitul-prezident comunică că Ministrul instrucțiunii i-ar fi promis, că și până la regularea definitivă a acestei chestiuni, va da întregire la salariul acestor învățători în suma salarelor învățătorilor de stat“.

Sinodul dela Arad constată, între altele, „că regimul sârbesc procedează față de parohiile românești în modul cel mai barbar și nu le recunoaște cele mai elementare drepturi. Astfel afară de șicanele zilnice, pe cari le îndură biserica românească și credincioșii ei, nu admit nici o întrunire bisericască“.

— Bag de seamă, Sârbii fac acest lucru, fiindcă vor fi poate — catolici și ar vrea să-i „unească“ pe Românii din țara lor!

În chestiunea concordatului „sinodul a luat unanim atitudine, ca chestia aceasta să se ia dela ordinea zilei până când se va legifera noua constituție a țării“.

Sinodul Caransebeșului, cualifică proiectul de concordat cu Roma de „dezastruos“ pentru biserica ortodoxă și cere să se lucreze pentru „zădărnicierea lui“.

Sinodul „eparhiei de Vad și Feleac“ a avut să treacă mai întâiu peste o pasionată discuție asupra întrebării, dacă sinodul eparhial se poate ținea înaintea celui electoral. A triumfat, cu majoritate de voturi, teza afirmativă. (x.)

*

Unificarea administrativă a bisericilor ortodoxe dela noi a făcut un pas înainte: o comisiune mai restrânsă de 15 inși, din arhieri și delegați ai singuraticelor provincii unite în România-Mare, încearcă la olaltă să găsească bazele unui acord, care să împace toate dorințele bisericilor din diferitele provincii și să redacteze anteproiectul legii de unificare. (x.)

*

Răsboiul, care la noi a schimbat mintea unor preoți și i-a scos din serviciul bisericii, a adus dezastre și în alte părți, în sânul clerului, însă cu totul de altă natură. Franța, de pildă, unde legea serviciului militar e obligătoare pentru toată lumea, simte foarte mult lipsa preoților și teologilor morți pentru patrie. Sunt dieceze, ca de pildă cea din Paris, unde azi sunt cu mai bine de 130 de preoți mai puțini, ca înainte cu 20 de ani. Parohii fără preot propriu sunt 226. Ca să se ajute în această lipsă, episcopii au încredințat la 37

parohi câte trei parohii, la 11 câte patru, iar la 3 câte cinci. La preoții latini, e obicei general binarea, și astfel se ajută foarte mult, putând să nu lipsească dela parohia lui decât foarte rar.

Episcopii, văzând această stare tristă de lucruri, dau porunci preoților ca să facă rugăciuni, pentruca să cheme Dumnezeu tot mai mulți tineri în seminar, și publică apele foarte frumoase. Din acestea alegem și noi o parte, datorită episcopului din La Rochelle. El spune: „seminaristul va fi sfteticul și modelul fraților și surorilor, mândria și bucuria părinților. Sfințindu-se de preot, va menține pacea și cinstea căminului părintesc. În fiecare dimineață, când va aduce sfânta jertfă, își va aduce aminte de ai săi. El îi va mângăia în zilele de întristare. Le va fi sprijin bătrânețelor, și până când va aduce ultima sfântă liturghie, va jertfi Dumnezeescul Sânge pentru scumpii lui părinți“.

Unii episcopi vorbesc despre sufletul nou, care aduce în seminar vocațiuni chiar târzii, dintre oameni cu studii, terminate pe vreo carieră lumească. Sufnul acesta ne dă și rouă curaj, doar la Blaj, arhidieceza, din cei 21 de primianiți, are 16, Oradea 4 și Lugojul 1. (ib.)

*

Spiritismul, care s'a făcut de răs în vremea războiului, nefind în stare să inspire pe diverșii generali unde să dea lovitura de moarte mai în grabă, și mai cu puțină vărsare de sânge, a fost din nou osândit de Sacra Congregațiune a Sfântului Oficiu, care arată, în o decizie din acest timp, că un catolic bun e oprit a se amesteca în toate manifestațiunile și convorbirile cu spiritele, fie ele cu, ori fără mediu; împreunate, ori nu, cu hipnotism; chiar când aparențele s'ar părea oneste ori pioase; fie întrebând spiritele, fie ascultând răspunsurile, fie și numai privind, cu declarația tacită, ori expresă, de a nu voi să intri nici decum în relație cu necuratul. (ib.)

Cărți, reviste, ziare.

Bourdaloue S. I., Predicele de Advent, traduse din originalul francez de *Dr. Alexandru Nicolescu*, canonic mitropolitan, Blaj, 1920, pag. 282, 4° mare. — Elocința amvonului și-a ajuns epoca de glorie în Franța în secolul al XVII-lea și prima

jumătate a secl. XVIII. Oratorii mai distinși din această epocă, cum sunt Bossuet, Bourdaloue, Flechier, Fenelon, Massillon și alții, în ce privește știința temeinică, sublimitatea ideilor și avântul oratoric, se pot asemăna cu S. Părinți, iară ce privește modul de a tracta temele, cari formează obiectul cuvântărilor, au împrumutat dela scolastici metoda științifică, fără însă a cădea în greșelele scolasticismului sec. Vorbirile și scrierile lor formează în Teologie perioadă lit-rară și sunt apreciate până în ziua de azi în literatura franceză, nu numai ca conținut, ci și ca mărgăritare de stil.

Intre marii oratori francezi cel mai simpatic este Bourdaloue. Născut la anul 1632, la vârsta de 16 ani intră în ordul Iesuiților, unde încă de tinăr își câștigă renume pe terenul oratoriei sacre. La 1669 a fost onorat cu încredințarea de a ținea predicile de Advent la curtea regală din Paris. Pentru predicile acestea era chemat, an de an, tot alt orator, și sunt rari aceia, cari au fost chemați de 2—3 ori, pe când Bourdaloue a fost chemat de 10 ori în anii 1669, 1670, 1672, 1674, 1675, 1680, 1684, 1686, 1689, 1693. Regele Ludovic XIV. zicea, că mai bucuros ascultă pe Bourdaloue, și dacă ar repeta aceeaș predică, decât pe alții, spunând predici nouă. Dară Bourdaloue nu se repeta, ba predicile nici nu seamănă una cu alta. (Vezi d. p. predicile din traducerea română pag. 24 ur. și 167 ur., despre judecata din urmă, sau cele dela pag. 119 ur. și 261 ur. despre nașterea Domnului nostru Isus Hristos).

Având o cultură teologică temeinică, cuvântările lui se caracterizează prin abundența și profunditatea ideilor, prin o rară cunoștință de oameni din toate clasele sociale, având de a face cu toți, ca confesar; așa cât nu e numai predicator, ci și sociolog de primul rang. Tendința lui în predici e pururea practică, obiectele și le scoate mai ales din cuprinsul moralei creștine. Alți oratori mari și-au câștigat lauri în lupta cu ereticii și alți inimici, mulți luptă chiar cu inimici închipuiți; Bourdaloue însă, cunoscând inima omenească până în cele mai ascunse cute ale sale, luptă cu putere irezistibilă contra patimilor omenești, le urmărește pas de pas și le demască toate scuzele nebazate și pretextele, la cari recurge cel ce a ajuns sclav al cutărei pasiuni, la care nu voește să renunțe. În concepțiile sale este natural și ușor, stilul nu e prea avântat, dară nici comun și sec, ci are căldura recerută spre

a încălzi inima ascultătorilor și a le captiva atențiunea, la ascultarea cu plăcere a cuvântărilor sale, destul de lungi.

Complimentul oratoric, care occură la începutul ori la sfârșitul cuvântărilor ținute la curtea regală, ar putea da anză la presupunerea, că Bourdaloue lingușește pe cei puternici; dacă însă considerăm lucrul mai de aproape, ușor ne putem convinge, că chiar din laudele ce le aduce regelui, își făurește argumentele, prin cari critică cu asprime și combate viciile celor puternici.

Di Dr. Al. Nicolescu a pătruns în spiritul marelui francez, așa cât ne prezintă în traducere românească cu destulă claritate și corectitate ideile mărețe din original. Pe alocurea stilul este așa de ușor, frumos și chiar elegant, încât se pare, ca predica a fost concipiată dela început românește. Dacă în traducere occură cuvinte și fraze necunoscute poporului de rând, cum e libertinaj, cenzură, loc de rendez-vous etc., lucrul se esplică așa, că cuvântările nici nu au fost compuse, nici traduse pentru popor, ci pentru intelectuali. In unele însă voește a fi prea popular, ceea ce după a noastră părere în cazul de față e greșală: așa numește pe Di Hristos: „copilul lui Dumnezeu“, în loc de „Fiul lui Dumnezeu;“ asemenea se puteau omite: „duhul“, „norodul“, „nesăbuit“, „neasămuit“, și alte câteva, cari nu servesc nici la claritatea, nici la frumuseța stilului. Acestea nu deroagă însă valorii opului. Preoțimea în acest op va afla material bogat și variat, care îi va presta serviciu nespus de mare în propunerea cuvântului dumnezeesc.

Și, cum noi nu dispunem de o lectură religioasă potrivită pentru *intelectualii laici*, aceștia încă vor putea ceti cu mult fruct spiritual cuvântările lui Bourdaloue, ele se potrivesc de minune și împrejurărilor de azi.

Părintelui Dr. Alex. Nicolescu, care a înavuțit literatura română cu aceasta carte valoroasă, al cărei cuprins este pururea actual, îi dorim puteri și îl rugăm să continue activitatea pe terenul literaturii, spre ce a dovedit și aptitudine și voie de lucru!

Dr. Iz. Marcu.

*

Ilie Marin, La răspântiu... Câteva întrebări conștiinței, Sibiu, Tipogr. arhid., 1921, prețul 6 Lei.

O broșură de 60 pagini, un adevărat rechizitoriu de conștiință adresat, în primul rând, celor cari pot să influențeze asupra destinului unui popor oarecare, asupra evoluției suferințelor a generațiilor de acum și din viitor.

Sunt mici crochiuri, prinse din viața Ardealului și a Ungariei anilor din urmă, din viața publică și de stat, din practicile administrative și electorale, din anturajul judecătoriilor și temnițelor șoviniste ungurești, interesante date statistice despre populație și despre — pedepsele dictate pentru crima agitației contra „ideii de stat maghiar, — toate cu citate exacte și dovezi — concentrate și ațintite spre un singur punct: spre cristalizarea unei mentalități, carea să ajute spre a dura temelii sănătoase unei omenimi primentite!

La răspântiile, la cari a ajuns neamul românesc — pentru care este scrisă aceasta broșură —, nu strică să se spună cât mai des, și mai ales să se lucreze, în sensul concluziilor, la cari ajunge autorul broșurei: „Dacă vrei ca dreptul tău să fie respectat, trebuie să respectezi drepturile potrivnicului tău, în interesul tău propriu. Numai pe baza respectului reciproc se poate naște o colaborare, o pace cu sorți de trăinicie — ceace se zămilește din poftă de răsbunare, din dorul de subminare al potrivnicului, nu este material să închege rândurile tale fiindcă *ura naște ură și fapta ta rea se răsbună!*“ (m.)

*

Mariu Theodorian-Carada, Din frământările trecutului, București, ed. Gutenberg 1920, prețul 20 Lei.

Cetitorii noștri cunosc numele Dlui Theodorian-Carada. Este unul dintre oamenii vechiului regat, care s'a ocupat și se preocupă mereu de chestiunile sufletești-religioase. În acestea are o anumită competență, dovedită prin scrierile de până acuma, începând cu volumele de drept canonic al bisericii orientale, cu atâtea lucrări de hagiografie, precum și prin partea vie ce a luat-o și o ia la mișcările bisericești de actualitate din vechiul regat.

În volumul de față, în peste 270 de pagini, ne dă o serie de capitole din trecutul statului și a bisericii din vechiul regat precum și câteva capitole, cu episoade din viața noastră, a celor de dincoace. Capitolele sunt lucrate după acte și documente scoase din colecțiile mari: a lui V. A. Ureche, a lui Huzmuzachi, D. Sturza, și din istoriografiile românești Xenopol, Iorga, Bariț, Erbiccan, Popea etc. Sunt pagini de istorie adevărată, carea „nici proslăvește, nici osândește; ci numai desvăluiește!“

Dl Theodorian — desvăluiește, fără cruțare, din acte și documente, tot milieul ce a stăpânit țările vechiului regat, de

pe la 1780 începând, pe terenul politic-administrativ și pe cel religios-bisericesc, până în zilele Regelui Carol. Dsa nu este un pesimist al vieții, care vede totul în negru. Are și pagini de sinceră recunoaștere, și a faptelor și a oamenilor luminoși din acest restimp. Ceeace ne zgudue însă în aceste frământări ale trecutului este seria neîntreruptă de intrigi, de moravuri și corupție bizantină, cari au stăpânit țerile române, puse la discreția boerimii pământene, în mijlocul căreia pare că chiar biserica era instituția cea mai dătătoare de sminteală și de pildă rea. — Că Domnitorii țărilor române își câștigau tronul cu bani, cu protecții turcești ori rusești, o mai știam noi. Dar că d. p.: „Mitropolitul Meleție și-a cumpărat scaunul cu 720,000 Lei dela Vodă Mihaiu Sturdza (o spune consulul Franței Gueroult, în raportul adresat lui Lamartine, Ministru al afacerilor străine, adaugând: „Este pe nimie, dacă ne gândim că are pe mâna lui toate hirotoniile din Moldova, cât și aducătoarele de venituri divorțurii!“ pag. 159), — că un călugăr dela Neamțu, din familia Miclescu, poate ajunge peste noapte episcop al Hușilor și că 250,000 Lei l-au făcut „din nărod“, „înțelept“ (pag. 226), că pe la 1859 unele biserici erau adevărate fabrici de preoți. („La biserica Patruzeci de Sfinți se hirotoneau câte un preot și câte un diacon, de trei ori, pe fiecare săptămână“ pag. 227), că pe la 1804 la un sat se aflau câte 20—30—40 preoți și diaconi (p. 42) făcuți pentru bani, ca se vindeau egumeniile mănăstirilor celui care da mai mult, etc., sunt tot atâtea lucruri, cari ni-le desvăluște cartea dlui Theodorian-Carada, din acte și documente autentice și nesuspecte.

Deosebit de interesante sunt și capitolele, unde e vorba despre lucrurile dela noi, cu amănunte, pe cari nu le găsești ușor airea. „Dela Blaj la Cioplea“ (istorisește începuturile paștorăției unite în vechiul Regat), „Procesul Blăjenilor“, (pe vremea lui Leményi), „Doamna Munților“, „Biserică Românească la 1848“ (partea privitoare la Ardeal!), „Cuzismul“ (cu detalii despre geneza „Statutului organic“ a lui Șaguna), sunt adevărate pagini de istorie, cu judecăți bine întemeiate asupra oamenilor și a evenimentelor.

Cartea are și o deosebită actualitate, în vremea, când se fac desperarele încercări de a ne „uni“ și pe noi, întru „credința ortodoxă“. — Cetind cartea dlui Theodorian, te întrebi, *la fiecare pagină*: care este temeiul moral al acestei biserici,

vândute odată Rușilor, odată Grecilor, pusă la mezat de voievozii fanarioți și indigeni, trăind din intrigi, din simonie și arghirofilie, măgulind tuturor patimilor omenești, pentru ca, astăzi, să ni-se spună noue uniților, că trebuie să ne punem și noi sub — potcapiul ei bizantin!

O mică rectificare avem pentru pag. 27 din „Frământările trecutului“. Seminariul înființat de Ipsilanti la mănăstirea Tuturor sfinților (Antimul de astăzi), prin Hrisovul din 1797, dat după cererea Mitropolitului Dositeiu, „pentru ceice vor să între în treapta preoției din toate eparhiile țării“, poate să fie al *treilea* seminar românesc. În locul al 2-lea, după cel din Blaj, vine seminarul unit dela Oradea-Mare deschis în Oct. 1792 (vezi „C. C.“ 1920, pag. 101).

Cartea, e de prisos să spunem, se cetește cu plăcere și cu folos! (m)

*

Glasul unirii de Virgil Pop, preot român unit, ed. II., Lugoj 1921. — Confrății dela „Sionul românesc“ au avut o bună inspirație. În fața declarației de războiu ce ne-o făcură frații ortodoksi — războiu pe care vor să-l poarte necurmat până la deplina noastră neunire — noi nu avem altă armă, decât *arma adevărului* vestit pretutindenea, pentru a dezarma pe ceice cu calumnii și minciuni lucră împotriva noastră, și a întări în convingeri pe credincioșii, cari ar fi ispitiți să se clatine sub încercările de tot felul, ce se fac pentru a ne duce cu de-a-sila în sinul bisericii pravoslavnice.

Aveam, și până acum, o seamă de scrieri apologetice ale bisericii unite, puțin accesibile însă mulțimii, fie pentru că sunt epuizate la librării, fie pentru că sunt scrise direct pentru intelectuali. Broșura de față începe însă seria unor scrieri destinate mulțimii: broșuri scurte, la înțeles, cu tipar potrivit, al căror scop este să lămurească pe rând toate chestiunile ce ating ființa bisericii unite și adevărurile ce cu multă îndrăzneală se contestă din partea cealaltă.

Prima broșură, cea de față, se prezintă foarte bine. Citatele din istoricii noștri recunoscuți: D. Onciul, N. Iorga, N. Dobrescu, Al. Lăpedatu sunt făcute conștientos și potrivit, mersul ideilor logic și poporal, limbajul înțeles și demn. Broșurile ce se anunță: „Neunirea cea mare, cum s'a urzit între creștini?“ „Unirea dela 1700 și cum s'au învrăjbit iarăș Românii?“ „Petru Maior și Unirea“ etc. sperăm să fie la acelaș

nivel demn de cauza unirii, carea nu are nevoie să recurgă la pamflete... Reeditarea operii călugărilor dela Blaj, „Floarea adevărului“ va fi de asemenea binevenită, pentrucă puțini, și dintre preoții noștri, vor mai fi cunoscându-o!

Prețul broșurei de față și a celor următoare, până 24 pagini este 1 leu. Pentru răspândirea în mare se dau 25 % rabbat și francatura. Comandele a se adresa Domnului Dr. Nicolae Brânzeu, Lugoj.

Preoțimea noastră are datorința de conștiință, să ajute la respândirea acestor broșuri. Se ajută pe sine și biserica! (v.)

*

Reapare, după întrerupere de 4 ani (din Dec. 1916), la Sibiu: *Revista teologică*, „organ pentru știința și viața bisericească“, odată pe lună, sub patronagiul I. P. Sale Mitropolitului Bălan, redactată de un comitet. Prețul de abonament 50 Lei anual.

În condiții tehnice foarte bune, cu o parte din material cules încă în primăvara a. 1917, fascicolul cu nr. 1—3 cuprinde: un cuvânt de îndemn („La o nouă viață“) iscălit de I. P. Sa Nicolae, articolele: „Repriviri și perspective“ (1918—1921), „Dotăția preoțimii“ (Păr. P. Morușca), „Indemnuri pastorale“ (Păr. I. Trifa), „Cum am învățat a ne ruga românește“ (de Gh. Tulbure), doue predici (Dr. I. Broșu), „Contribuții la istoria sinodului de unire din Florența“ (Gruia), „Câteva constatări interesante privitor la Autochefalia și autonomia bisericii ortodoxe din Ardeal“ (de Bisericanul), „Pilde și asemănări“ și „Cronică“.

În chipul cum se prezintă fascicolul de față — cu idei cari vizează „fructificarea libertății bisericești“, potrivit îndemnului dela Galateni 5, 13 — revista poate să aducă foarte bune servicii cauzei culturii și vieții bisericești. Iar adevărata cultură duce, neapărat, la — adevăr și la unitate! Probleme, ca cea indigitată la pag. 10 cu *cursive*, discutate, mai ales, în tonul la modă astăzi, credem însă că sunt o — diversiune dela acest ideal! (m.)

Poșta Adm nistrației.

Lipsind din Blaj administratorul revistei, chitarea abonamentelor plătite va continua în numerii viitori. Rugăm pe restanțieri să nu-și uite de noi.